

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

PROJEKT DISERTAČNÍ PRÁCE

**ANALÝZA VOLEB A VOLEBNÍHO CHOVÁNÍ DO SENÁTU
PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY**

autor:	Bc. Karolína Malcová
obor a ročník:	Politologie, 2. magister. programu
vedoucí práce:	PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.
datum odevzdání:	6. června 2008

TÉMA PRÁCE¹

V polovině listopadu roku 1996 se odehrály historicky první volby do Senátu Parlamentu České republiky, jejichž hlavním účelem bylo zahájení činnosti druhé parlamentní komory a naplnění díky Ústavy ČR.² Především však znamenaly otevření zcela nové oblasti volebního výzkumu, protože na českou politickou scénu vstoupil zastupitelský sbor volený prostřednictvím většinového principu. Svoji unikátnost si dokázal udržet až dodnes, i když se od té doby volby řízené proporční logikou rozšířily z voleb do Poslanecké sněmovny PČR a voleb do obecních zastupitelstev ještě na volby do krajských zastupitelstev a volby do Evropského parlamentu.³ Další výjimečnost představuje nerozpustitelnost horní komory jako celku a její kontinuální činnost, jež je založená na obměně senátorů fungující na principu rotace - každé dva roky se ve vymezené skupině jednomandátových obvodů konají volby pro obsazení jedné třetiny senátorských křesel. Z těchto skutečností pak vyplývají specifika českých senátních voleb, mezi která se řadí velká personalizace voleb, časová heterogenita konání voleb a unikátnost každého volebního obvodu v rovině počtu nominovaných kandidátů, v rovině zastoupení politických stran či nezávislých kandidátů i v rovině samotné socioekonomické struktury obvodu.

Letos na podzim roku 2008 se budou konat už sedmé volby do Senátu, které po dvanácti letech završí druhou kompletní obměnu osazenstva horní komory Parlamentu a ve vymezených 27 volebních obvodech vyberou v pořadí již třetí senátory s nezkráceným šestiletým funkčním obdobím. Ačkoli by se mohlo zdát, že délka doby fungování Senátu a počet uskutečněných voleb jsou pro konsolidaci horní komory dostatečné, přesto je akademický zájem o téma Senátu a senátních voleb minimální. Na vině se pravděpodobně podílí hned několik faktorů jako např. nižší míra pravomocí horní komory oproti Poslanecké sněmovně, diskuze o transformaci či úplném zrušení Senátu, nízká oblíbenost Senátu u části politiků a následně i u veřejnosti, neustále se snižující volební účast a v neposlední řadě i obtížná metodologická uchopitelnost zkoumání senátních voleb. Přes všechny tyto skutečnosti je Senát PČR aktivní součástí legislativní moci státu a ačkoli jsou jeho pravomoci omezené, určitou silou disponuje - jak ostatně prokázaly únorové prezidentské volby 2008, ve kterých šlo skutečně o každý hlas poslance a každý hlas senátora. Současné odborné politologické práce ale český Senát nereflktují a drtivou většinu pozornosti upínají k populárnějším volbám do dolní komory Parlamentu. Problematice Senátu a především senátních voleb je mezi politologickými odbornými pracemi věnován pouze marginální prostor. Účelem této práce proto bude navázání a rozšíření tematiky zpracované v diplomové práci, která provedla detailní analýzu voleb a volebního chování na mikroúrovni čtyř volebních obvodů v rámci dvou řádných volebních termínů v letech 1996 a 2002. Bude se snažit uchovat zaměření na specifika voleb a volebního chování uvnitř volebních obvodů, ale zároveň se pokusí překonat limitaci způsobenou výběrem několika konkrétních obvodů a pojmout senátní volby z komplexního hlediska všech 81 jednomandátových volebních obvodů.

Pro ustavování Senátu PČR byl zákonem stanoven absolutně většinový dvoukolový systém s tzv. uzavřeným druhým kolem (*majority-runoff system*). Vítězství ve volbách a získání senátního křesla je tedy podmíněno získáním minimálně 50 % a jednoho hlasu z celkového počtu platně hlasujících voličů v obou volebních kolech. Pokud žádný kandidát tuto hranici

¹ Text částečně vychází z diplomové práce „Analýza voleb a volebního chování do Senátu Parlamentu ČR“.

² Ústava ČR byla schválena Českou národní radou dne 16. prosince 1992, účinnosti ale nabyla dne 1. ledna 1993 společně se vznikem samostatné České republiky.

³ První krajské volby byly vyhlášeny v roce 2000 a první čeští zástupci do Evropského parlamentu byli zvoleni na podzim roku 2004.

v prvním kole nepřekoná, koná se po uplynutí šestidenní lhůty druhé kolo s účastí výhradně dvou nejúspěšnějších kandidátů z kola prvního.

Absolutně většinový dvoukolový systém bývá označován jako tzv. prezidentský dvoukolový systém a v praxi se nejčastěji používá jako způsob volby osobností pro výkon individuálních exekutivních postů jak na národní tak na regionální a místní úrovni. Nejfrekventovanější použití se vztahuje k obsazování prezidentských úřadů,⁴ ale rovněž k volbě izraelského premiéra v letech 1992 až 2001, k volbám guvernérů v Brazílii, Rusku a především v jižanských amerických státech,⁵ k volbám starostů velkých měst v USA jako je Detroit, Los Angeles, Miami či New York a také k primárním volbám ve vybraných státech USA jako je např. Mississippi. [Rose 2000: 281] Nicméně praktické uplatnění většinového systému s uzavřeným druhým kolem pro volbu kolektivních orgánů se pohybuje na hranici irelevantnosti. Používá se pro volbu legislativních orgánů v komunistických režimech na Kubě, v Severokorejské lidové republice a Vietnamu, a v post-sovětských státech Bělorusku, Kyrgyzstánu, Turkmenistánu a Uzbekistánu. Je však otázkou, do jaké míry mají volební výsledky těchto režimů vypovídací hodnotu. V prostředí nesoutěživých voleb se totiž dvoukolový systém velice snadno přetaví do ryze jednokolové varianty. V současnosti absolutně většinový dvoukolový systém používají pro legislativní volby na národní úrovni ještě státy Bahrajn a Haiti. [Norris 2004: 49, Reynolds - Reilly 2002: 43, Chytilík 2007: 92] Větší popularitou na evropském kontinentě disponoval dvoukolový většinový systém v průběhu 19. století a v první polovině 20. století, patrně z důvodu spojitosti s katolickou církví, která ve vlastních interních volbách tradičně vyžadovala zisk absolutní většiny hlasů. [Cox 1997: 65] Přechodně byl v tomto období užíván pro volby do dolní komory parlamentů v Belgii, Francii, Itálii, Lucembursku, Německu, Nizozemí, Norsku, Rakousku-Uhersku, Portugalsku, Španělsku a Švýcarsku. [Sartori 2001: 73, Colomer 2004: 195-208, Chytilík 2007: 91]

Hodnocení absolutně většinového dvoukolového systému je však velice komplikované. Nejenže jeho účinky mohou působit na povahu stranického systému a vnitřní strukturu jednotlivých politických stran přes volební chování stran (respektive chování stranických leaderů) a chování voličů až po rysy zvolených institucí. Navíc efekty dvoukolového hlasování není možné generalizovat, protože jsou poměrně silně závislé na charakteru konkrétního politického prostředí.⁶ Na základě těchto faktorů vzniká odlišná konfigurace a intenzita efektů, kterými může dvoukolové hlasování disponovat, a proto je z všeobecného hlediska v podstatě nemožné determinovat přesný výsledek jeho působení. Přesto lze vysledovat určité tendence, které se v souvislosti s absolutně většinovým dvoukolovým systémem opakovaně, i když v různé míře a síle, vyskytují. Mezi notoricky známé se bezesporu řadí druhá teze Maurice Duvergera, jež stanovuje, že „*dvoukolový většinový systém podporuje systém mnoha stran*, které jsou pružné, závislé a relativně stabilní (a to bez

⁴ Uzavřený dvoukolový systém je celosvětově nejčastěji používanou volební technikou pro ustavení přímo volených prezidentů, konkrétně se jedná zhruba o 70 % případů (nominálně alespoň 71 ze 102 zemí s přímo volenou hlavou státu). [Lebeda 2007: 50] Namátkou mezi ně z evropských států patří Bulharsko, Bělorusko, Černá Hora, Finsko, Francie, Chorvatsko, Kypr, Litva, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko a Ukrajina. Kompletní seznam ze všech kontinentů viz Příloha 1 článku *Volební pravidla pro prezidentské volby*. [Lebeda 2007: 54-57]

⁵ Na jihu Spojených států amerických má v rámci jednotlivých států uzavřený dvoukolový systém poměrně dlouhou tradici a široké využití, neboť byl zaveden za účelem omezení vlivu Afroameričanů na výsledky voleb. Například Louisiana jej užívá pro volbu guvernéra, kongresmanů (senátorů a reprezentantů) i pro otevřené nestraničné primárky.

⁶ Na rozdílnost výsledků může mít vliv např. míra stability demokracie, strukturovanost stranického systému, geografické rozložení a sociální členění elektorátu (konfliktní linie ve společnosti, *clevages*) či stupeň ekonomické vyspělosti.

výjimke).“ [Duverger 1978: 205] Dezintegrační efekt stranického systému přitom Duverger připisuje existenci druhého kola volby, které podporuje frakcionalizaci spektra politických stran a nakonec i frakcionalizaci počtu kandidátů nominovaných do voleb. [Duverger 1978: 220] V novější studii na Duvergerovy myšlenky navázali André Blais s R. K. Carty a dospěli k závěru, že fungování absolutně většinové formule je hluboce spjato právě s velikostí volebních obvodů. V případě jednomandátových obvodů⁷ souhlasí s Duvergerovou druhou hypotézou a přisuzují mu tendenci k multipartijnímu stranickému systému. [Blais - Carty 1991: 89]

Protože dvoukolové hlasování patří do rodiny většinových systémů, jedním z jeho atributů musí být *produkce disproporčních výsledků voleb*. Z logiky většinových systémů, která je postavena na pravidle „vítěz bere vše“, vyplývá, že poměr mezi získanými hlasy a přidělenými mandáty bude ostře nevyvážený. Z globálního hlediska mají nejméně výhodnější pozici velké strany s geograficky rovnoměrným rozložením elektorátu. [Lijphart 1998: 20; Farrel 2001: 63] Podle Arenda Lijharta se potenciální efektivní volební práh většinových systémů pohybuje kolem 35 % hlasů. [Lijphart 1998: 21] Tuto hodnotu samozřejmě není možné plně aplikovat na absolutně většinový dvoukolový systém, který v prvním kole vyžaduje překročení hranice 50 % hlasů ze všech, ale lze na ni pohlížet jako na volební práh k postupu do druhého kola voleb pro potenciálního vítěze.

Problematickou kapitolou absolutně většinového systému se dvěma koly je vznik a existence tzv. volebních aliancí, jejichž hlavní podstatou jsou dohody o nominaci společného kandidáta s největší šancí na vítězství v jednotlivých volebních obvodech, které jsou nutně doprovázeny recipročním stahováním kandidátů ostatních aliančních partnerů. V prostředí většinového hlasování s uzavřeným druhým kolem je totiž kapacita aliančního vyjednávání silně limitována postupem výhradně dvou nejméně úspěšnějších kandidátů z prvního kola.⁸ Prostor je ponechán jen k vyjednání veřejné podpory od neúspěšných kandidátů anebo k vytvoření předvolební aliance nominující společného kandidáta hned do prvního kola voleb⁹ a dochází k *multiplikaci nominovaných kandidátů do prvního kola voleb*.¹⁰ Podle Shugarta a Careyho nevnímají politické strany první kolo voleb jako rozhodující utkání, ale naopak jej pojímají za jakousi zkušební ukázkou rozložení sil. Proto neváhají nominovat vlastního kandidáta, ačkoli nemá reálné šance na vítězství. [Shugart - Carey 2003: 215]

⁷ V dnešní praxi však neexistuje země, která by užívala dvoukolové hlasování ve vícemandátových obvodech.

⁸ Podpora vzniku a existence volebních aliancí funguje v rámci dvoukolového systému s tzv. otevřeným druhým kolem (*majority-plurality system*), který k vyhlášení vítěze po prvním kole voleb rovněž vyžaduje získání minimálně 50 % a jednoho hlasu, ale do druhého kola voleb umožňuje postup více než dvou kandidátů. Jejich přesný počet je určen předem stanoveným volebním prahem, ať už procentní hranicí (např. 12,5 % získaných hlasů ve volbách do dolní komory francouzského parlamentu) nebo počtem kandidátů (např. dvojnásobný počet kandidátů než počet mandátů v daném volebním obvodu jako pravidlo belgických voleb platné do roku 1900). [Fischella 1984: 189] Přítomnost více než dvou kandidátů ve druhém rozhodujícím kole voleb znamená, že vítěz s největší pravděpodobností nebude zvolen na základě absolutní většiny hlasů. Proto je třeba řadit techniku otevřeného dvoukolového hlasování spíše do skupiny relativně většinových systémů.

⁹ Na základě výsledků výzkumu prezidentských voleb však Matthew Shugart a John Carey došli k závěru, že klasický dvoukolový systém s uzavřeným druhým kolem vytváří nepříznivé podmínky i pro formování koaličních uskupení před prvním kolem voleb. Hranice volebního prahu v hodnotě 50 % hlasů je podle nich příliš vysokou překážkou i pro volební aliance, a proto v prvním kole voleb preferují politické strany nominaci vlastního kandidáta. [Shugart - Carey 2003: 210]

¹⁰ Tohoto efektu dvoukolového hlasování si všímá už Maurice Duverger v souvislosti s americkými primárními volbami. Zatímco počet kandidátů nominovaných ve stranických primárkách pořádaných podle pravidel relativně většinového jednokolového systému vykazoval jasné tendence k prosazování dvou hlavních protivníků, v primárkách s dvoukolovým systémem absolutní většiny se jasně projevil trend štěpení strany do více frakcí, které nominovaly a podporovaly vlastní kandidáty. [Duverger 1978: 220]

Existence dvou volebních kol oddělených časovým intervalem v délce týdne až čtrnácti dní skrývá dostatečný prostor pro *strategické volební chování*. Výsledky prvního kola voleb totiž představují důležitý zdroj informací, který poskytuje voličům relevantní základ pro rozhodnutí o další volbě. Sartori vyzdvihuje tento fakt jako unikátní příležitost voličů zkombinovat svobodnou volbu s volbou racionální. První kolo proto Sartori označuje za *selekcí*, v rámci které volič hlasuje pro svého nejvíce preferovaného kandidáta. Druhé kolo pak nazývá *elekcí*, protože volič musí reagovat na preference ostatních voličů a strategicky vybírat celkově nejpřijatelnějšího kandidáta.¹¹ [Sartori 2001: 75-76] Odlišný názor ke strategickému hlasování vyjadřuje Gary Cox, podle kterého se racionálně uvažující volič vždy snaží volit tak, aby maximalizoval užitečnost svého hlasu, takticky proto volí hned v prvním kole voleb a svůj hlas odevzdává jen kandidátům s nejvyšší pravděpodobností na postup do druhého kola voleb. [Cox 1997: 127-128] Cílem racionálního voliče je podle Coxe hlasovat tak, aby do druhého kola zajistil svému preferovanému kandidátovi snadněji porazitelného soupeře. Zároveň však Cox připouští, že komplikovanost strategické volby ve dvoukolovém hlasování je skutečně vysoká a silně závisí na charakteru voličů, po kterých se vyžaduje dostatečná informovanost o volební náladě ostatních voličů, zájem o politiku a samozřejmě i pochopení mechanismu a účinků fungování volebního systému. [Cox 1997: 135]

Dalším, ne právě pozitivním účinkem dvoukolových volebních systémů může být *nízká volební účast*, která může výsledné rozložení mandátů mezi politické strany výrazně odchýlit od politických nálad veřejnosti. Slabá participace občanů na volebním procesu nabývá v případě absolutně většinového dvoukolového systému širších rozměrů. Nárůst volební absence totiž hrozí *především ve druhém kole*. Jedním z důvodů může být únava voličů z opakované účasti ve volebních místnostech v časově krátkém horizontu¹² a druhým, jak upozorňuje Domenico Fisichella, nespokojenost voličů se zúženým výběrem kandidátů, tzn. že je volební neúčast důsledkem naopak vysokého stupně stranické identifikace a neschopnosti voliče ztotožnit se s jedním z postupujících kandidátů. [Fisichella 1984: 187]

Jako nejvýznamnější specifikum dvoukolových systémů ale Fisichella definuje jejich schopnost eliminovat zastoupení antisystémových stran. [Fisichella 1984: 183] Jejich hlavní handicap se nachází ve striktně limitovaném okruhu voličů a především neschopnosti jeho rozšíření. Ostatní voliči odmítají přesunout svoji podporu na konto antisystémového kandidáta a upřednostňují prosystémového kandidáta bez ohledu na jeho stranickou příslušnost. Kandidát antisystémové strany tak získává v prvním, popř. i druhém kole hlasy pouze svého pevného voličského jádra a tento objem hlasů je jeho dosažitelným maximem.

Na základě nastíněného fungování a účinků absolutně většinového dvoukolového systému lze dedukovat potenciální profil „ideálního“ kandidáta s největší šancí uspět v obou kolech volby a zvítězit. Mezi jeho základními vlastnostmi a individuálními kvalitami by neměla chybět příslušnost k silné prosystémové politické straně, která se může opřít o početný a disciplinovaný elektorát, jež je schopný aktivně se podílet na volebním procesu. Zároveň by se mělo jednat o kandidáta v rámci své strany ne příliš vyhraněného, spíše umírněného a dostředivého. Velký vliv na úspěšnost kandidáta by měl mít kromě jeho stranické příslušnosti a postavení ve straně také charakter jeho osobnosti, schopnost zaujmout veřejnost a přitáhnout

¹¹ Podobně přistoupila k problematice taktického hlasování ve dvoukolových systémech i Pippa Norris, která hodnotí první kolo voleb jako upřímné vyjádření preferencí, tzn. jako hlasování srdcem (*voting with the heart*) a druhé kolo označuje za racionální volbu, tzn. za hlasování hlavou (*voting with the head*). [Norris 2004: 49]

¹² Problém nižší volební účasti při zachování absolutně většinové techniky řeší nahrazení dvoukolového systému alternativním hlasováním, které díky rozdělování preferencí mezi kandidáty („oznámkování“ kandidátů) nevyžaduje opakovanou účast v jediných volbách. Sartori se však k mechanismu alternativního hlasování staví kriticky. Svoji kritiku opírá o argument, že volič rozděluje svoje preference bez znalosti preferencí ostatních voličů. [Sartori 2001: 75]

voliče na svoji stranu. Tomu nahrává skutečnost, že dvoukolové hlasování v dnešní praxi probíhá v jednomandátových obvodech. Volby jsou tedy silně personalizované a pro kandidáta je důležité soustředit svoji pozornost primárně k volebnímu obvodu, ve kterém kandiduje. Nepostradatelným atributem potenciálního vítěze voleb by mělo být charisma jeho osobnosti, pravděpodobně dobrá znalost prostředí volebního obvodu, orientace v místních problémech, známost jeho osoby mezi místním obyvatelstvem i určitá zkušenost s praktickou politikou.

Podle výsledků analýzy provedené na mikroúrovni čtyř volebních obvodů se jako relevantní faktor prokázala stranická příslušnost kandidáta k jedné z velkých politických stran se zastoupením v Poslanecké sněmovně PČR, především k ODS, ČSSD, KDU-ČSL a KSČM (v roce 1996 lze zahrnout i ODA a v roce 2002 US-DEU), protože ti si v drtivé většině případů rozdělili čelní pozice na výsledkovém poli všech analyzovaných senátních voleb. Naopak nezávislí kandidáti a kandidáti malých neparlamentních regionálních stran bez stranického zázemí skončili s minimem získaných hlasů na samém dně výsledkové listiny. Stranická příslušnost kandidátů hrála roli na úrovni regionu i na úrovni jednotlivých měst a ovlivňovala celkové výsledky voleb, přičemž by se dalo stanovit, že korelovala se socioekonomickými podmínkami a politickou orientací v dané oblasti či obci. Přesto se vyskytly výjimečné případy, ve kterých se projevila personalizace voleb a jako rozhodující faktor se ukázala jednotlivá osobnost kandidáta, jeho známost (především mediální) napříč republikou nebo konkrétním regionem, jeho charisma, jeho schopnost prezentace a veřejně dobře viditelná aktivní činnost. Dílčí výsledky odvozené od kritéria velikosti obcí¹³ vyústily do obecného trendu, v rámci kterého pravicoví kandidáti bodovali především ve větších městech, levicoví kandidáti dosahovali velice vyvážené podpory napříč obcemi všech velikostí a lidovečtí kandidáti si získali přízeň skupiny nejmenších obcí. Jako nezanedbatelná proměnná se ukázala i politická zkušenost kandidáta,¹⁴ neboť druhé volební období prokázalo výrazně nižší podíl kandidujících bez jakékoli politické zkušenosti.

CÍLE A HYPOTÉZY PRÁCE

Z teoretického hlediska je cílem disertační práce studium absolutně většinového dvoukolového systému (majority-runoff system), který je determinován článkem 18 Ústavy ČR, jenž zakotvuje, že „volby do Senátu se konají tajným hlasováním na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva, podle zásady většinového systému.“ Konkrétní typ majoritní techniky pak ukotvuje Zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky, který v Části první Oddíle třetím vymezuje volební obvody a základní pravidla senátních voleb. Zjištěná teoretická východiska by měla sloužit ke kvalitnějšímu uchopení a zpracování analytické části práce. V rámci teoretické části navíc práce stručně představí Senát PČR jako horní komoru Parlamentu, vymezí jeho postavení v prostředí českého parlamentarismu a zaměří se na výše zmiňovaný volební zákon.

Cílem výzkumné části práce je provedení kvantitativní analýzy se zaměřením na odlišnosti volebního chování ve volbách do Senátu PČR na mikroúrovni volebního obvodu v závislosti na specifikách jednotlivých typů obcí, tzn. velikosti a významnosti obce v regionu volebního obvodu, socio-ekonomických podmínkách a politické orientaci. Právě mikroúroveň senátního obvodu umožní vyrovnat se s metodologicky obtížným uchopením zkoumání voleb do

¹³ Na základě počtu obyvatel byly vymezeny tři velikostní kategorie obcí. První kategorii tvořila velká města nad pět tisíc obyvatel, druhou kategorii představovaly střední obce od tisíce do pěti tisíc obyvatel a do třetí kategorie spadaly nejmenší obce do tisíce obyvatel.

¹⁴ Jedná se o zkušenost s politikou na komunální, krajské (od roku 2000), parlamentní či vládní úrovni.

kolektivního legislativního orgánu, jež se konají v jednomandátových obvodech podle absolutně většinového dvoukolového systému. Provedení specifické analýzy se stejnými kandidáty v různých typech volebního prostředí (v různých skupinách obcí) v jednotlivých volebních obvodech tak otevírá cestu k zachycení personalizace voleb - charakteru a individuálních vlastností osobnosti kandidátů.

Rozsah práce by měl pojmut volby do Senátu z komplexního hlediska a kvantifikovat výsledky šetření v závislosti na řádných volebních termínech, resp. se zaměřením vždy na skupinu 27 volebních obvodů se souběžným konáním voleb od roku 1996 až do roku 2008 v pravidelných dvouletých intervalech (s výjimkou roku 1996, kdy proběhly ustavující volby současně ve všech 81 volebních obvodech). Výsledkem šetření by mělo být rozklíčování specifik volebního chování v různých typech obcí napříč volebními obvody, profilace podpory kandidátů mezi centrem (okresní a velká města) a periferií (malá města a vesnice) a odhalení potenciální korelace mezi charakteristikami kandidátů na jedné straně a na straně druhé danou socio-ekonomickou strukturou a politickou orientací sídel. Zajímavou a zároveň relevantní součástí práce by mělo být prozkoumání druhého kola voleb, které by se soustředilo především na přírůstek hlasů, popř. stagnaci či úbytek hlasů dvou postupujících kandidátů. Vše pojmáno optikou aktuální politické situace a nálad veřejného mínění v daném období.

Práce bude směřovat k potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz. (1) Stranická příslušnost kandidáta k některé ze silných politických stran zaručuje jeho výhodnější pozici a umístění na předních místech výsledkové listiny před bezpartijními kandidáty či kandidáty malých politických stran. (2) Úspěšnost stranického kandidáta závisí na socio-ekonomických podmínkách a politické orientaci na regionální a lokální úrovni, resp. prostředí s vyšší mírou religiozity obyvatelstva preferuje kandidáty křesťanské demokracie, prostředí s nižší mírou socio-ekonomického rozvoje (např. podprůměrné mzdy, zvýšená míra nezaměstnanosti, nižší podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel) preferuje levicové kandidáty, apod. (3) Individuální charakteristika kandidáta se stává rozhodujícím faktorem pro vítězství pouze ve výjimečných případech, kdy je osobnost uchazeče o senátorský mandát velice dobře známá napříč celostátní či regionální veřejností. (4) Pravicoví kandidáti jsou nejméně úspěšní v okresních a větších městech, ve kterých si připisují největší podíly hlasů ze všech nominovaných kandidátů. (5) Komunističtí kandidáti jsou jako kandidáti krajní levice volebním systémem diskvalifikováni, a proto jen velmi těžko postupují do druhého kola voleb. Jejich vítězství je limitováno velikostí voličské podpory v daném teritoriu, která se nemění a tak jejich zisky hlasů ve druhém kole stagnují na získaném objemu hlasů z prvního kola voleb. (6) Nárůst hlasů pro pravicové kandidáty ODS napříč volebním obvodem ve druhém kole není natolik silný, aby stačil k celkovému vítězství. K vyšším ziskům senátních křesel by jim dopomohlo nastavení relativně většinového volebního systému, který probíhá rovněž v jednomandátových obvodech, ale pouze v jednom volebním kole.

METODOLOGICKÝ RÁMEC

Na základě stanovených cílů a hypotéz bude práce postupovat prostřednictvím kvantitativních metod. K analýze profilu volebních obvodů, jejich vnitřních specifických podmínek a složení voličů využije prostorově a časově agregovaná data z databází Českého statistického úřadu, popř. datového archivu Sociologického ústavu AV ČR. Pro získání informací především k charakteristikám kandidátů využije analýzu dokumentů, tzn. celostátního a regionálního tisku. Volební server Českého statistického úřadu www.volby.cz se stane zdrojem údajů týkajících se volebních výsledků a volební účasti. Práce se zaměří na systematickou komparaci volebního chování uvnitř volebního obvodu v závislosti na specifikách

jednotlivých typů obcí. Využije kombinaci synchronní a diachronní komparace, kdy porovná výsledky voleb a volebního chování mezi specifikovanými oblastmi volebních obvodů v rámci různých volebních období.

REFLEXE TÉMATU V ODBORNÉ LITERATUŘE

Vymezené téma, které se týká problematiky absolutně většinového dvoukolového systému a voleb do Senátu PČR, se v odborných politologických pracích vyskytuje skutečně jen poskrovnu. Příznivější situace vládne u tématu dvoukolového systému s tzv. uzavřeným druhým kolem, ačkoli mu zdaleka není věnována tak široká pozornost jako v případě proporcčních či relativně většinových systémů.¹⁵ Česká politologická literatura se absolutně většinovým systémům věnuje především z komplexního a obecného hlediska. Informace o konkrétní formě dvoukolového systému lze separovat z publikací věnujících se volbám a volebním systémům, konkrétně Volební systémy od Romana Chytilka a Jakuba Šeda a Volby a politické strany v moderních demokraciích od Michala Klímy. Většinové systémy včetně dvoukolové verze s uzavřeným systémem nabízí v perspektivě prezidentských voleb článek Tomáše Lebedy nazvaný Volební pravidla pro prezidentské volby, který je součástí souborného díla Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě, jež v roce 2007 editovali Miroslav Novák se Stanislavem Brunclíkem. Patrně největší sondu do problematiky většinových volebních systémů v české politologii provedl Jakub Šedo ve své disertační práci Zkoumání většinových volebních systémů z roku 2007, ve které vyčlenil velice solidní prostor i problematice dvoukolového hlasování. V rozsahu literatury dostupné v českém jazyce není možné zapomenout na dnes už klasické politologické dílo italského politologa Giovanni Sartoriho Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, výsledků a podnětů.

Rozsáhlejší zdroj informací k absolutně většinovému dvoukolovému systému nabízí světová odborná literatura. Základní informace v encyklopedickém stylu lze dohledat ve třech základních publikacích, od Andrew Reynoldse a Bena Reillyho, od Richarda Rose a třetí od Davida M. Farrela. Většinovým volebním systémům, jejich účinkům a jejich klasifikaci se věnují publikace celosvětově známých autorit v oblasti volební problematiky, tj. francouzský sociolog a politolog Maurice Duverger, italský politologové Giovanni Sartori a Domenico Fisichella, nizozemský Arend Lijphart, američtí političtí vědci Garry W. Cox, Matthew Soberg Shugart a John M. Carey, Pippa Norris či kanadský profesor André Blais.

Skutečně marginální prostor je ale v prostředí politologických studií věnován problematice Senátu PČR a senátních voleb. Základní zdroj informací o horní komoře českého Parlamentu přináší publikace a články Jana Kysely, který se senátní tematice dlouhodobě věnuje, konkrétně se jedná o publikaci Dvoukomorové systémy. Teorie, historie a srovnání dvoukomorových parlamentů a články Glosa k výhledům regionální reformy Senátu z Politologického časopisu a Senát - očekávání a skutečnost aneb šestiletá bilance ze sborníku Deset let Ústavy České republiky. Problematiky Senátu a senátních voleb se dotknul i politolog Josef Mlejnek jr. a ústavní právník Jan Filip.

Vedle odborné literatury bude práce využívat i internetové zdroje, především on-line přístupné databáze monitorující česká tištěná a zvuková média, světové odborné časopisy a socio-ekonomický a politický vývoj v ČR.

¹⁵ Především se jedná o relativně většinový systém v jednomandátových obvodech typu FPTP (systém prvního v cíli), který je z kategorie většinových systémů celosvětově nejrozšířenější.

LITERATURA A ZDROJE:

Tištěné prameny:

- *Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992*, ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb. a 515/2002 Sb.
- *Zákon č. 247/1995 Sb.*, o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů

Literatura - neperiodická:

- Cox, Gary W. 1997. *Making Votes Count. Strategic Coordination in the World's Electoral Systems*. New York, Cambridge University Press.
- Duverger, Maurice. 1978. *Political Parties. Their Organization and Activity in the Modern State*. London, Cambridge University Press.
- Farrel, David M. 2001. *Electoral Systems. A Comparative Introduction*. New York, Palgrave.
- Fiala, Jiří. 2004. *Kritická interpretace „zákonů“ o vlivu volebních systémů na stranické systémy*. str. 51-65
in: Novák, Miroslav - Lebeda, Tomáš (a kol.). 2004. *Volební a stranické systémy ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.
- Fisichella, Dominico. 1984. *The Double-Ballot System as a Weapon against Anti-System Parties*. p. 181-189.
in: Lijphart, Arend - Grofman, Bernard. 1984. *Choosing an Electoral System. Issues and Alternatives*. New York, Praeger Publishers.
- Chytilík, Roman - Šedo, Jakub (eds.) 2004. *Volební systémy*. Brno, Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita v Brně.
- Chytilík, Roman. 2007. *Zkoumání většinových volebních systémů*. Disertační práce. Brno, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita v Brně.
- Klíma, Michal. 2003. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha, Radix, spol. s.r.o.
- Kysela, Jan. 2003. *Senát - očekávání a skutečnost aneb šestiletá bilance*. s. 266-286. in: Kysela, Jan (ed.). 2003. *Deset let Ústavy České republiky. Východiska, stav, perspektivy. Sborník příspěvků*. Praha, Eurolex Bohemia.
- Kysela, Jan. 2004. *Dvoukomorové systémy. Teorie, historie a srovnání dvoukomorových parlamentů*. Praha, Eurolex Bohemia.
- Lebeda, Tomáš. 2004. *Stručný přehled volebních systémů*. str. 19-43.
in: Novák, Miroslav - Lebeda, Tomáš (a kol.). 2004. *Volební a stranické systémy ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.
- Lebeda, Tomáš. 2007. *Volební pravidla pro prezidentské volby*. s. 27-61.
in: Novák, Miroslav - Brunclík, Miloš (eds.). 2007 *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha, Dokořán.
- Lijphart, Arend. 1984. *Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. New Heaven, London, Yale University Press.

- Lijphart, Arend. 1998. *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies 1945 – 1990*. New York, Oxford University Press.
- Norris, Pippa. 2004. *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behaviour*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Novák, Miroslav. 1997. *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha, SLON.
- Perottino, Michel. 2005. *Francouzský politický systém*. Praha, SLON.
- Reynolds, Andrew - Reilly, Ben. 2002. *The International IDEA Handbook of Election System Design*. Stockholm, IDEA.
- Rose, Richard. 2000. *International Encyclopedia of Elections*. Washington, Congressional Quarterly Press.
- Sartori, Giovanni. 1976. *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. New York, Cambridge University Press.
- Sartori, Giovanni. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha, SLON.
- Shugart, Matthew Soberg - Carey, John M. 2003. *Presidents and Assemblies. Constitutional Design and Electoral Dynamics*. New York, Cambridge University Press.
- Šanc, David. 2006. *Menšinový koaliční kabinet V. Klause 1996-1998?: vznik, charakteristika, příčiny pádu*. s. 628-641.
in: Němec, Jan - Šustková, Markéta (eds.). 2006. *III. Kongres českých politologů. Olomouc 8.-10.9.2006*. Praha - Olomouc, Česká společnost pro politické vědy.
(<http://www.cspv.cz/dokumenty/kongres2006/HP%2024/David%20Sanc.pdf>)
- Šulcová, Pavlína. 2007. *Lesk a bída izraelské volební reformy z roku 1992 – parlamentní nebo prezidentský systém?* s. 63-77.
in: Novák, Miroslav - Brunclík, Miloš (eds.). 2007. *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha, Dokořán.
- Taagepera, Rein - Shugart, Matthew Soberg. 1989. *Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems*. New Haven, Yale University Press.
- Vodička, Karel - Cabada, Ladislav. 2003. *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. Praha, Portál.

Literatura - periodická:

- Blais, André - Carty. R. K. 1991. *The Psychological Impact of Electoral Laws: Measuring Duverger's Elusive Factor*. British Journal of Political Science, Vol. 21, No. 1., pp. 79-93.
- Blais, André - Indridason, Indrihi H. 2007. *Making Candidates Count: The Logic of Electoral Alliances in Two-Round Legislative Elections*. The Journal of Politics, Vol. 69, No. 1, pp. 193-205.
- Filip, Jan. 2003. *K historii Senátu: Od jeho zřízení až po ustavení*. Časopis Senát. č. 1, s. 22-24.
- Kysela, Jan. 2001. *Glosa k výhledům regionální reformy Senátu*. Politologický časopis, č. 1, s. 64-74.
- Mlejnek, Josef jr. 2002. *Senátní volby – otazníky nad smyslem druhé komory zůstávají*. Centrum pro studium demokracií a kultury, Revue Proglas,

(<http://www.cdkbrno.cz/rp/clanky/80/komentar-senatni-volby-otazniky-nad-smyslem-druhe-komory-zustavaji/?PHPSESSID=c>)

Noviny a časopisy:

- celostátní a regionální tisk
- Parlamentní zpravodaj
- Politologický časopis
- Sociologický časopis

Internetové zdroje:

- <http://www.cepsr.com>
Středoevropské politické studie, Mezinárodní politologický ústav MU v Brně
- <http://www.cvvm.cas.cz/>
Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR
- <http://www.czso.cz>
Český statistický úřad
- <http://www.senat.cz>
Senát Parlamentu České republiky
- <http://www.volby.cz>
Volební server Českého statistického úřadu